

Bilansowe ujęcie aktywów netto i rezerw ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający

Piotr Pisarewicz, Patrycja Kowalczyk-Rólczyńska*

Streszczenie: *Cel* – Analiza retrospektywna bilansowego ujęcia aktywów i rezerw ubezpieczeń na życie gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający w latach 2001–2015. Pozycje bilansowe o tej nazwie dotyczą głównie ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym a także pozostałych produktów ubezpieczeniowo-inwestycyjnych, które w ostatnich latach istotnie zwiększają swoją popularność wśród klientów.

Metodologia badania – badaniu poddano lata 2001–2015 wykorzystując zagregowane sprawozdania finansowe zakładów ubezpieczeń przygotowywane przez Komisję Nadzoru Finansowego. Dyskusja nad wybranymi parametrami aktywów oraz pasywów bilansu ubezpieczycieli oparta została głównie o metody: obserwacji oraz analizy i konstrukcji logicznej

Wynik – Badania wykazały systematyczny wzrost udziału ubezpieczeń na życie w aktywach całego sektora ubezpieczeniowego, który był wynikiem wyższej dynamiki wzrostu aktywów w relacji do Działu II. W Dziale I zidentyfikowano przeważającą rolę lokat i aktywów ubezpieczeń na życie gdzie ryzyko ponosi ubezpieczający. Parametry bilansowe związane z tą grupą produktów były przedmiotem szczegółowych badań opisanych w kolejnych częściach opracowania.

Oryginalność/wartość – Niniejszy artykuł jest częścią szerszego projektu autorów w zakresie produktów ubezpieczeniowo-inwestycyjnych (szczególnie: ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym), obejmującego obszar nauki i praktyki przedmiotu nie opisywany szerzej w takim zakresie oraz kontekście.

Słowa kluczowe: aktywa netto, rezerwy, bilans, ubezpieczenia na życie, ubezpieczeniowe fundusze kapitałowe

Wprowadzenie

Istotną część sektora ubezpieczeń na życie w Polsce stanowią produkty ubezpieczeniowo-inwestycyjne, z których wiodącymi są ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Jest to grupa produktów oferowanych przez większość zakładów ubezpieczeń życiowych na całym świecie, gdzie znane są jako Unit – Linked Life Insurance lub Universal Life (Munich Re Group – Corporate Communications, 2000). Na rynku polskim, wszystkie zakłady ubezpieczeń realizują działalność ubezpieczeniową w grupie trzeciej

---

* dr Piotr Pisarewicz, Uniwersytet Gdański, Wydział Zarządzania, Katedra Finansów i Ryzyka Finansowego, e-mail: piotr.pisarewicz@wp.pl; dr Patrycja Kowalczyk-Rólczyńska, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wydział Zarządzania, Informatyki i Finansów, Katedra Ubezpieczeń, e-mail: patrycja.kowalczyk@ue.wroc.pl.

działu I, do której należą ww. produkty. W ujęciu bilansowym, analizowane produkty należy utożsamiać z pozycją C aktywów zakładów ubezpieczeń o nazwie: *wartość aktywów netto ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający* (Biuletyn Roczny KNF, 2010–2015). Pozycja ta ilustruje wycenę rynkową aktywów związanych z tymi produktami na dany dzień bilansowy, umożliwiając jednocześnie ich ocenę na przestrzeni badanych okresów (co było przedmiotem badań opisanych w kolejnych częściach niniejszego opracowania). Przeprowadzona analiza oraz informacje uzyskane przez autorów bezpośrednio z Komisji Nadzoru Finansowego (KNF) wykazały, iż od 2010 roku pozycja ta obejmuje także inne produkty ubezpieczeniowo-inwestycyjne (np. polisolokaty i produkty strukturyzowane). Należy podkreślić, iż wszystkie są produktami „na ryzyko ubezpieczającego”. Innymi słowy całe ryzyko inwestycyjne ponosi nie zakład ubezpieczeń ale sam klient, co ma kluczowe znaczenie dla oceny ich efektywności. Należy zaznaczyć, iż w przeszłości model ten skutkował niejednokrotnie znaczącymi stratami dla klientów, co również wykaże przeprowadzona dalej analiza. W tym zakresie ustawodawca wprowadził szereg zmian w obowiązujących przepisach, które docelowo znalazły swoje odzwierciedlenie w nowej Ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej z 11 września 2015 roku. Także organ nadzoru (KNF), dbając o interes klientów, realizował wiele inicjatyw i wprowadził w roku 2016 opisane w części teoretycznej niniejszego opracowania regulacje, mające na celu ograniczenie ryzyka w tej grupie produktów.

Celem niniejszego opracowania jest analiza wybranych parametrów bilansowych związanych z produktami w których ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający. Głównie uwaga skupiona została na ubezpieczeniach na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym a także (w nieco mniejszym stopniu) pozostałych produktach ubezpieczeniowo-inwestycyjnych. Okresem badawczym były lata 2001–2015 a głównym celem identyfikacja związanych z badanymi produktami i parametrami prawidłowości. Autorzy opracowania podjęli niniejszy temat mając na względzie kontekst szerszego projektu badawczego poświęconego tematyce tej kategorii produktów. Zagadnienia te znalazły swoje odzwierciedlenie w kolejnych podrozdziałach gdzie przeprowadzono bardziej szczegółowe rozważania na temat kwestii teoretycznych jak i analizy wybranych pozycji bilansowych Działu I ubezpieczeń.

1. Ubezpieczenia na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający – wprowadzenie teoretyczne

Na rynku polskim uwarunkowania prawne omawianych produktów wskazane są w Ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Niejednokrotnie praktyka rynkowa pokazywała, iż uwarunkowania poprzedniej ustawy nie były wystarczającą gwarancją prawidłowego ich funkcjonowania. Ilustracją może być w tym zakresie liczba skarg które wpłynęły do Rzecznika Ubezpieczonych z tytułu ubezpieczeń na życie z funduszem kapitałowym, która w ostatnich latach znacząco wzrosła: w roku 2008 zanotowano 51 skarg

a w 2014 roku aż 1422 skargi (Raporty Rzecznika Ubezpieczonych w sprawie skarg w danym roku kalendarzowym).

Odpowiedzią rynku ubezpieczeniowego w tym zakresie była: „Rekomendacja dobrych praktyk informacyjnych dotyczących ubezpieczeń na życie związanych z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi”, zaakceptowana przez Polską Izbę Ubezpieczeń w dniu 28 sierpnia 2013 roku. Zawiera ona m.in. wymogi zawarte w tzw. karcie produktu, która winna być wręczana klientom w momencie sprzedaży polisy. Jednakże i to rozwiązanie okazało się niewystarczające. Dlatego też ustawodawca podjął decyzję o kolejnych pro-konsumenckich zmianach. Zostały one ostatecznie zawarte w Ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, która od 1.01.2016 roku zastąpiła dotychczasową ustawę z dnia 22 maja 2003 roku o działalności ubezpieczeniowej. Zawiera ona szeroki zakres zmian o istotnym znaczeniu dla kształtu całego systemu ubezpieczeń. Nowa ustawa wprowadziła m.in. oczekiwane od dawna rozwiązania chroniące konsumentów, do których zaliczyć należy w szczególności:

- doprecyzowanie i nowy zakres obowiązków informacyjnych, które wymagane będą przed zawarciem umowy,
- konieczność dokonywania przez zakłady ubezpieczeń analizy potrzeb ubezpieczającego lub ubezpieczonego przed zawarciem umowy ubezpieczenia o charakterze inwestycyjnym,
- możliwość pozasądowego rozstrzygnięcia przez Rzecznika Ubezpieczonych sporów między konsumentami a zakładami ubezpieczeń dotyczących umów ubezpieczenia o charakterze inwestycyjnym (Uzasadnienie do Projektu ustawy... 2015).

Ustawa zmieniła zapisy wielu aktów prawnych, czego jednym z przykładów może być korekta w ustawie z dnia 26 lipca 1991 roku o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2012 r. poz. 361, z późn. zm. 15), gdzie m.in. wprowadzono zmianę w art. 24 ust. 15: „Dochodem z tytułu inwestowania składki ubezpieczeniowej w związku z umową ubezpieczenia zawartą na podstawie przepisów o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, w przypadku ubezpieczeń związanych z funduszami kapitałowymi, jest różnica między wypłaconą kwotą świadczenia a sumą składek wpłaconych do zakładu ubezpieczeń, które zostały przekazane na fundusz kapitałowy” (Ustawa 2015, art. 443 ust. 3).

Kluczowym przykładem zmian jest jednak korekta definicji klasy produktów zawartej w Dziale I grupie 3 załącznika do Ustawy określająca ją w następujący sposób: „Ubezpieczenia na życie, jeżeli są związane z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, a także ubezpieczenia na życie, w których świadczenie zakładu ubezpieczeń jest ustalane w oparciu o określone indeksy lub inne wartości bazowe” (Ustawa 2015).

Redefiniuje to istotnie dotychczasowe spektrum produktów finansowych zaliczanych do tej kategorii, rozszerzając je m.in. o polisolokaty i produkty strukturyzowane, których konstrukcja oparta jest na produktach ubezpieczeniowych. W projekcie nowej ustawy nie zmieniła się jednak definicja ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego: „w ubezpieczeniu, o którym mowa w dziale I grupa 3 załącznika do ustawy, wydzielony fundusz aktywów,

stanowiący rezerwę tworzoną ze składek ubezpieczeniowych, inwestowany w sposób określony w umowie ubezpieczenia” (Ustawa 2015, art. 3 ust. 1 pkt 50; Ustawa 2003, art. 2 ust. 1 pkt 13).

Nadto w kwestiach szczegółowych, Ustawa doprecyzowuje obowiązki zakładów ubezpieczeń odnośnie wzorców umownych, co ma znacząco podnieść bezpieczeństwo i świadomość produktową konsumentów. Przykładem dotyczącym omawianych kwestii niech będzie wymóg ujawniania wszystkich kosztów związanych z analizowanymi produktami: „Zakład ubezpieczeń jest obowiązany do zawarcia w stosowanych przez siebie wzorcach umownych, w szczególności w ogólnych warunkach ubezpieczenia, informacji, które postanowienia zawarte we wzorcach określają: (...) koszty oraz wszelkie inne obciążenia potrącane ze składek ubezpieczeniowych, z aktywów ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych lub poprzez umorzenie jednostek uczestnictwa ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych” (Ustawa 2015, art. 17 ust. 1 pkt 3).

Nowością w stosunku do poprzedniej ustawy jest projekt zapisu obligującego zakłady ubezpieczeń do przekazania osobie zainteresowanej przed zawarciem takiej umowy, na piśmie, lub, jeżeli ubezpieczający wyrazi na to zgodę, na innym trwałym nośniku, podstawowych informacji dotyczących tej umowy wraz z określeniem sposobu w jaki można uzyskać dodatkowe informacje na temat ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych. Dodatkowo, co będzie już zapewne trudniej egzekwować w praktyce ze względu na potencjalny relatywizm oceny: wszystkie informacje powinny być napisane językiem jasnym i zrozumiałym, niewprowadzającym w błąd, i przekazywane w sposób niebudzący wątpliwości. Ma to wpisywać się w postanowienia art. 385 § 2 Kodeksu cywilnego dotyczące formułowania wzorca umownego. Co do zasady skutkować ma to interpretowaniem na korzyść konsumenta w przypadku zaistnienia spornych kwestii. Należy podkreślić, iż to postanowienie dotyczyć będzie zarówno ogólnych warunków ubezpieczenia jak i regulaminów ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych. Z praktyki wywieść można, iż zapisy tych dokumentów są co do zasady bardzo trudne i nieprzejrzyste dla klientów. Ich skomplikowana treść stanowi niejednokrotnie problem interpretacyjny dla osób związanych z branżą ubezpieczeniową. Przykładem może być postawa niektórych pośredników ubezpieczeniowych i finansowych, którzy w trakcie procesu sprzedaży przekazywali ubezpieczającym niepełne lub niewystarczające informacje o produktach, co spowodowane było często ich własną niewiedzą. Będzie to więc duże wyzwanie dla rodzimych ubezpieczycieli i departamentów odpowiedzialnych za tworzenie nowych produktów.

Dodatkowo w dniu 22.03.2016 roku Komisja Nadzoru Finansowego zatwierdziła dwie rekomendacje dla zakładów ubezpieczeń dotyczące: badania adekwatności produktu oraz systemu zarządzania produktem (KNF 2016a; KNF 2016b). Pierwsza z nich określa sposób, w jaki zakład ubezpieczeń winien badać tzw. adekwatność produktu o charakterze inwestycyjnym do potrzeb i możliwości klienta ze względu na ich złożoność i duży stopień skomplikowania. Druga obejmuje całość systemu zarządzania produktami ubezpieczeniowymi

co w konsekwencji ma długoterminowo niwelować skutki dotychczas popełnianych błędów w tym zakresie.

Niezależnie od problemów niektórych klientów z rzetelnością wybranych ofert produktowych, popularności ubezpieczeń z funduszami kapitałowymi oraz pozostałych produktów o charakterze inwestycyjnym należy doszukiwać się między innymi w tym, iż stanowią ważną pozycję w gamie produktów służących zabezpieczeniu emerytalnemu. Oferowane są one zarówno klientom indywidualnym, jak również nabywane są w formie ubezpieczenia grupowego. Druga z nich może być konsekwencją przystąpienia osoby fizycznej np. do Pracowniczego Programu Emerytalnego (PPE). Ubezpieczenia z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym można nabyć jako produkt ubezpieczeniowy lub jako Indywidualne Konto Emerytalne (IKE) oraz Indywidualne Konto Zabezpieczenia Emerytalnego (IKZE), bowiem zarówno IKE, jak i IKZE są prowadzone na podstawie pisemnej umowy zawartej przez oszczędzającego m.in. z zakładem ubezpieczeń, który prowadzi działalność w grupie trzeciej (szerzej: art. 8 Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 roku o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego). Według stanu na dzień 31 grudnia 2014 roku IKE były prowadzone przez 12 zakładów ubezpieczeń na życie, a wartość zgromadzonych aktywów w tych zakładach z tytułu zawartych umów ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym wynosiła 1 903 628 tys. zł. Natomiast IKZE były prowadzone przez 7 zakładów ubezpieczeń na życie, a wartość zgromadzonych w nich aktywów wynosiła 167 737 tys. zł (UKNF 2015a). Warto dodać, iż na koniec 2014 roku funkcjonowały 702 PPE w formie umowy grupowego ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, które dysponowały aktywami o wartości 2761 mln zł (UKNF 2015b).

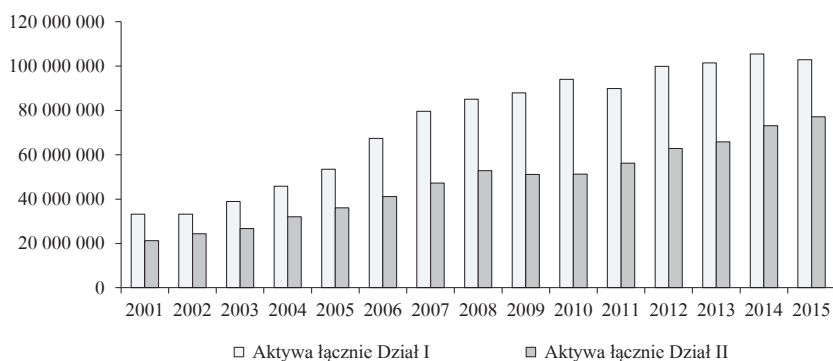
Podsumowując powyższe kwestie, należy stwierdzić, iż badana grupa produktów stanowi ważny i perspektywiczny element rynku finansowego w Polsce. W kolejnych rozdziałach przedstawione zostaną praktyczne aspekty badanych kwestii wynikające z bilansowego ujęcia analizowanych produktów w sprawozdaniach finansowych zakładów ubezpieczeń.

2. ubezpieczenia na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający na tle sektora ubezpieczeń w Polsce

Zakłady ubezpieczeń odgrywają bardzo znaczącą pozycję w całym systemie finansowym naszego kraju. Obrazują to w sposób szczególny zagregowane aktywa całego sektora ubezpieczeń. Ich wartość wzrosła z 54,4 mld zł na koniec 2001 roku do 180 mld zł w roku 2015, co stanowiło ponad trzykrotny wzrost (Biuletyny Roczne, Biuletyny Kwartalne KNF, 2001–2015). W każdym z okresów ich wartość miała dodatnią dynamikę choć w roku 2015 aktywa sektora wzrosły zaledwie o 0,8%. Największy wzrost przypadał natomiast na lata 2006/2005, gdy aktywa zwiększyły się o ponad 21% do poziomu 108,6 mld zł. Średni

przyrost wartości aktywów w badanym okresie wyniósł 9,1%, świadcząc o stabilnym wzroście tego parametru.

Ze względu na wymogi ustawowe, działalność ubezpieczeniowa realizowana jest oddzielnie w zakresie ubezpieczeń na życie (Dział I) oraz pozostałych ubezpieczeń osobowych i ubezpieczeń majątkowych (Dział II). Ubezpieczenia na życie zajmują na tle całego sektora, bardzo ważne miejsce, co potwierdzają wartości ich aktywów. W roku 2015 udział wyniósł 57,1% (najniższy w badanym okresie) osiągając nominalną wartość 102,9 mld zł. W roku 2001 natomiast był on na poziomie 61% osiągając wartość 33,1 mld zł (rys. 1). W latach 2001–2015 osiągnęły one średnioroczny udział w całości aktywów sektora ubezpieczeń na poziomie 60,7%.

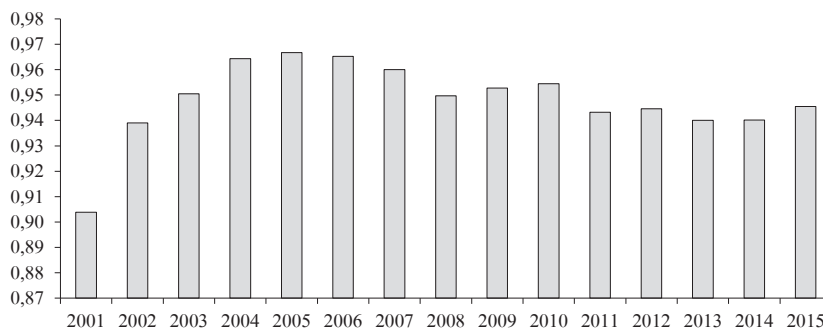

Rysunek 1. Wartości aktywów zakładów ubezpieczeń Działu I oraz Działu II w latach 2001–2015 (w tys. zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Biuletynów rocznych KNF (www.knf.gov.pl).

Dynamika wzrostu wartości aktywów Działu I na przestrzeni badanego okresu była tym samym bardzo znacząca osiągając 310%. W zakresie tego parametru, w roku 2015 nastąpił wprawdzie 2,5% spadek wartości aktywów Działu I w stosunku do roku poprzedniego, co jest o tyle interesujące, iż średnioroczny wzrost w latach 2001–2015 wyniósł aż 8,8%.

W zakresie elementów składowych aktywów Działu I, autorzy niniejszego opracowania zidentyfikowali kluczowe parametry determinujące ich wartość nominalną. Są nimi dwie podstawowe pozycje zagregowanego bilansu zakładów ubezpieczeń: lokaty (pozycja B) oraz aktywa netto ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający (pozycja C). Suma obu pozycji bilansu w aktywach ogółem zakładów ubezpieczeń Działu I w roku 2015 osiągnęła 94,6% (przy wartości 97,3 mld zł) a w roku 2001: 90,4% (przy wartości 29,6 mld zł). W latach 2001–2015 udział strukturalny wyniósł średniorocznie 94,8%, co świadczy jednoznacznie o istotnym wpływie obu pozycji lokacyjnych na cały sektor ubezpieczeń na życie (rys. 2).

Rysunek 2. Udział lokat oraz aktywów netto ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający w aktywach ogółem zakładów ubezpieczeń działu I w latach 2001–2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Biuletynów rocznych KNF (www.knf.gov.pl).

W trakcie prac badawczych zwrócono uwagę na systematyczny wzrost znaczenia aktywów netto ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający. W roku 2015 osiągnęły one 55,5 mld zł co stanowiło 53,9% udziału w całości aktywów Działu I, podczas gdy w roku 2001 z wartością 29,9 mld zł obejmowały zaledwie 9,3% ich struktury. Na przestrzeni lat zidentyfikowano zatem znaczący wzrost znaczenia tego parametru przy jednoczesnym spadku istotności tzw. lokat ogólnych. Średnioroczna dynamika przyrostu lokat (pozycja B zagregowanego bilansu zakładów ubezpieczeń) w badanym okresie wyniosła 103,8%, natomiast aktywów netto ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający (pozycja C zagregowanego bilansu zakładów ubezpieczeń) osiągnęła 127,3%. Aktywa netto ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający odzwierciedlają w sprawozdaniach finansowych zakładów ubezpieczeń przede wszystkim bardzo popularną i rozpowszechnioną grupę produktów a mianowicie: ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym a także (począwszy od 2010 r.) pozostałe produkty ubezpieczeniowo-inwestycyjne.

3. Analiza wybranych parametrów związanych z ubezpieczeniami na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający w latach 2001–2015

Najważniejszymi parametrami, które charakteryzują działalność zakładów ubezpieczeń w obszarze ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający są dwie pozycje bilansowe:

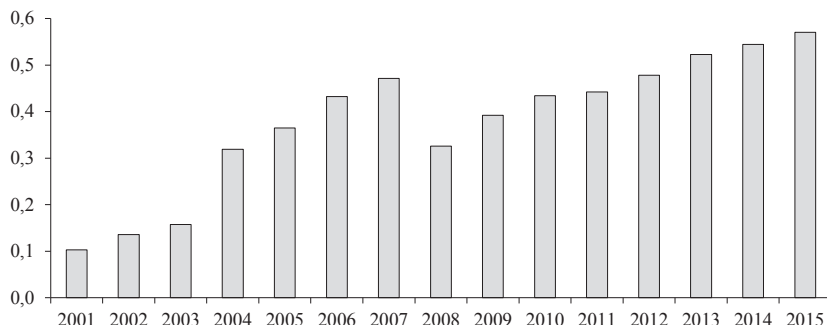
- a) aktywa netto ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający oraz korespondujące z nimi;

b) rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe dla ubezpieczeń na życie, jeżeli ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający.

Wraz z rozwojem rynku ubezpieczeniowego w Polsce oraz z rosnącą świadomością ubezpieczeniową Polaków, wynikającą po części z potrzeby zabezpieczenia emerytalnego, należałoby w pierwszej kolejności wskazać na rosnące znaczenie głównego elementu wymienionej grupy produktów, czyli ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym.

3.1. Udział aktywów netto ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający w sumie lokat zakładów ubezpieczeń

Na rysunku 3 przedstawiono udział aktywów netto ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający (pozycja C aktywów) w sumie wszystkich lokat zakładów ubezpieczeń na życie (czyli sumie pozycji B i C aktywów) w latach 2001–2015. Badanie wykazało, iż największy udział miały one w roku 2015 (57,0%) a najniższy w roku 2001 (10,3%). Średnia wartość tego parametru w całym badanym okresie 2001–2015 wynosiła 37,9%. Za wyjątkiem roku 2008, gdy na skutek kryzysu na rynkach światowych wycena instrumentów finansowych znacząco się obniżyła, we wszystkich badanych okresach wartość lokat pozycji C aktywów miała dodatnią dynamikę. Charakterystyczny był fakt, iż udział pozycji C aktywów w sumie wszystkich lokat zakładów ubezpieczeń z roku 2007 został osiągnięty dopiero w roku 2012. Pokazuje to wpływ skali negatywnych zjawisk na globalnych rynkach finansowych na klientów polskich zakładów ubezpieczeń. Dużą dysproporcję dynamiki utraty wartości pomiędzy pozycjami B i C aktywów należy przypisać w szczególności temu, iż środki własne zakładów ubezpieczeń (ewidencjonowane w pozycji B) podlegają ścisłemu reżimowi limitów inwestycyjnych zawartym w Ustawie oraz

Rysunek 3. Udział aktywów netto ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający we wszystkich lokatach zakładów ubezpieczeń na życie (czyli sumie pozycji B i C aktywów) w latach 2001–2015.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Biuletynów rocznych KNF (www.knf.gov.pl).

stosownych Rozporządzeniach Ministra Finansów. Z zasady środki własne lokowane są w instrumenty finansowe o obniżonym ryzyku inwestycyjnym i obowiązują w nich ściśle limity ilościowe przypisane do każdej klasy aktywów. Ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym były i są nadal wyjęte spod tego reżimu (Ustawa 2003, art. 155 ust. 4; Ustawa 2015, art. 276 ust. 7). Innymi słowy, zarządzający ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi podlegają jedynie limitom wewnętrznym zakładów ubezpieczeń, które najczęściej nie są tak restrykcyjne jak limity ustawowe, a ich ewentualne naruszenie nie skutkuje dotkliwymi sankcjami ze strony KNF. W praktyce oznacza to, iż aktywa badanej grupy produktów mając wyższą ekspozycję na ryzyko charakteryzują się znacznie wyższą wrażliwością na zmiany notowań na światowych giełdach. Należy raz jeszcze zaznaczyć, iż są to produkty „na ryzyko ubezpieczającego” więc całe ryzyko inwestycyjne ponoszą sami klienci, co wpływa istotnie na skalę zagrożeń związanych z tą grupą produktów.

3.2. Wartość i dynamika aktywów netto ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający

Na przestrzeni badanego okresu wartość aktywów netto ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający (pozycja C aktywów) wzrosła z 3 mld zł w 2001 roku do 55,5 mld zł w 2015 roku (rys. 4). Różnica ponad 52 mld zł zasługuje na uwagę i podkreśla znaczenie badanej w niniejszym opracowaniu grupy produktów ubezpieczeniowych. Z wyjątkiem lat 2008 oraz 2011 wartość badanych aktywów miała ujemną dynamikę. Obniżenie wartości wynikało głównie z czynników zewnętrznych, czyli opisanych powyżej skutków kryzysu na rynkach finansowych. Największy spadek aktywów nastąpił w roku 2008 gdy ich wartość obniżyła się aż o 27% osiągając poziom 26,3 mld zł (36 mld zł w roku 2007). Drugi spadek wartości nie był już tak spektakularny – w roku 2011 aktywa obniżyły swój poziom o niecałe 4% do poziomu 37,5 mld zł (38,9 mld zł w roku 2010).

Największy przyrost natomiast nastąpił w roku 2004 gdy aktywa wzrosły o 142% (14 mld zł) w stosunku do roku 2003 (5,8 mld zł). Ostatnie lata nie charakteryzowały się aż tak wysoką dynamiką – w roku 2015 było to zaledwie 103%. Należy podkreślić, iż w całym badanym okresie (2001–2015), średnioroczna dynamika przyrostu tego parametru wynosiła 127,3%, co należy uznać za wynik bardzo dobry. Bezpośredni wpływ miały na to zarówno wpłaty netto klientów jak i wycena rynkowej wartości aktywów, które determinują wycenę wskazanej wyżej pozycji bilansowej (pozycja C aktywów).

Zjawiska związane z fluktuacjami wartości aktywów w badanym okresie wymagają dodatkowego doprecyzowania (w szczególności lat 2003/2004 oraz 2010/2011).

Przyczyny zidentyfikowanej, istotnej zmiany wartości poz. C Aktywów „Lokaty (a od 2005 roku Aktywa netto ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający, dalej lokaty/aktywa UFK), powstałej w wyniku porównania danych uwzględnionych w treści rocznych raportów za lata 2003 i 2004 zostały szczegółowo

wyjaśnione w treści opublikowanego na stornach internetowych UKNF opracowania/raportu „Rynek ubezpieczeń w 2004 roku” (UKNF 2005). Uwzględniając jego syntezę w części „Wydarzenia rynku ubezpieczeniowego” raport zawiera następujące stwierdzenia:

„1. „Podobnie, jak w 2003 roku, szybko rozwijał się bancassurance wraz z ubezpieczeniami o charakterze lokat bankowych.

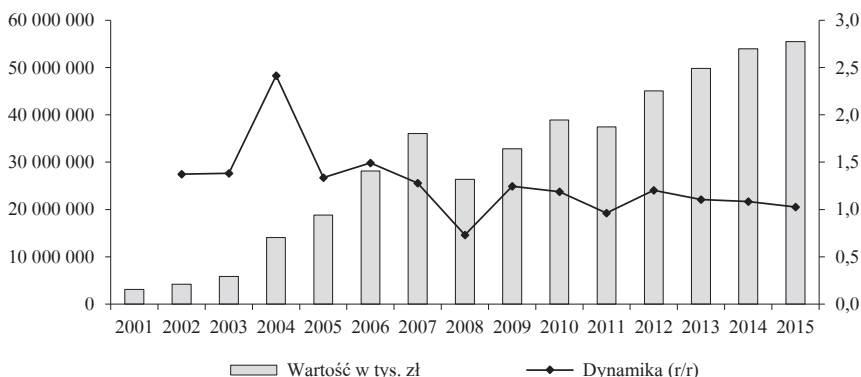
2. We wrześniu weszła w życie ustawa o Indywidualnych Kontach Emerytalnych. Ubezpieczenie na życie związane z funduszem kapitałowym (inwestycyjnym) było w 2004 roku najczęściej wybieraną formą tego dodatkowego oszczędzania na emeryturę”.

3. „W aktywach całego sektora ubezpieczeniowego najwyższe tempo wzrostu wykazywały lokaty związane z polisami na życie, gdzie ryzyko ponosi ubezpieczający (Grupa 3 Działu I). Na koniec 2004 roku wartość tych lokat była o ponad 1/5 wyższa niż na początek roku” (strona 6).

4. Dodatkowo należy zwrócić uwagę, że z treści raportu za 2004 roku wynika, iż w roku 2004 dynamika wzrostu wartości składki przypisanej brutto w grupie 3 wyniosła 113,99%”.

Opracowanie/raport KNF za 2003 roku zawiera ponadto następującą informację: „Odnośnie w poprzedniej dekadzie wielkie sukcesy polisy Grupy 3 Działu I, czyli związane z funduszem inwestycyjnym, to prawie 1/3 składek zbieranych w Polsce z tytułu ubezpieczeń na życie”.

Odnośnie fluktuacji aktywów w latach 2010–2011, KNF przekazała do zakładów ubezpieczeń Działu I w 2010 roku stanowisko dotyczące prezentacji w bilansie instrumentów finansowych oraz rezerw techniczno-ubezpieczeniowych wynikających z umów ubezpieczenia mających charakter ubezpieczeniowych produktów strukturyzowanych.

Rysunek 4. Aktywa netto ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający (stan na koniec grudnia danego roku, w tys. zł) – lewa oś, dynamika aktywów netto ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający (r/r) – prawa oś, w latach 2001–2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Biuletynów Rocznych KNF (www.knf.gov.pl).

Zgodnie z przedstawionym stanowiskiem, które miało zastosowanie przy sporządzaniu wszystkich sprawozdań finansowych począwszy od 31.12.2010 roku, w pozycji C aktywów bilansu prezentowane są nie tylko aktywa dotyczące umów ubezpieczenia związanych z ubezpieczeniowym funduszami kapitałowymi (grupa 3), ale także aktywa dotyczące umów związanych z produktami strukturyzowanymi (np. obligacje strukturyzowane, depozyty strukturyzowane, itp. instrumenty)¹.

3.3. Wartość i dynamika rezerw techniczno-ubezpieczeniowych dla ubezpieczeń na życie gdy ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający

Analizowany problem badawczy zawiera jeszcze jeden element zasługujący na uwagę. Jest nim rola kolejnej pozycji bilansu ubezpieczycieli a mianowicie rezerw techniczno-ubezpieczeniowych dla ubezpieczeń na życie gdy ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający. Widnieje ona po pasywnej stronie bilansu i koresponduje z aktywami netto ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający (pozycja C aktywów).

Ich wartości co do zasady winny pokrywać się ze sobą – innymi słowy wskaźnik pokrycia rezerw lokatami powinien być równy jedności. Niemniej jednak w praktyce obie pozycje: aktywna i pasywna charakteryzowały się we wszystkich analizowanych latach drobnymi rozbieżnościami. Rzeczywiste wskaźniki pokrycia rezerw lokatami wskazano w tabeli 1.

Tabela 1

Wskaźnik pokrycia rezerw w grupie 3 działu I w latach 2001–2015

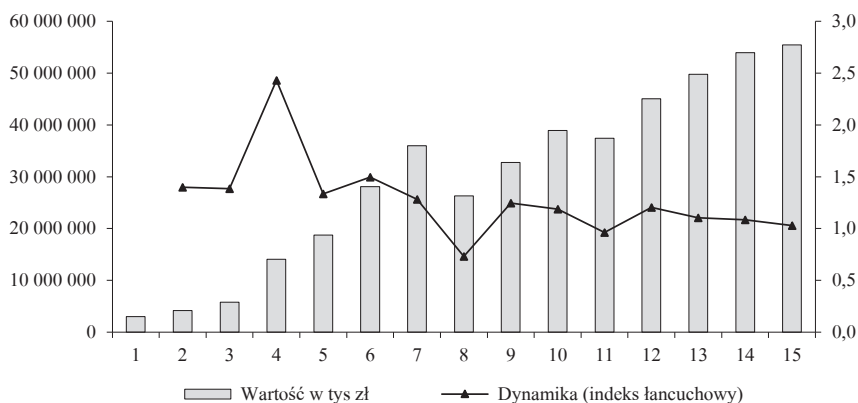
Rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	
Wartość wskaźnika	1,028614	1,009492	1,007493	1,000959	1,004065	1,00227	1,00107	
Rok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Wartość wskaźnika	1,00146	1,000965	1,00018	1,000146	1,000668	1,000423	1,000643	1,000401

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Biuletynów Rocznych KNF (www.knf.gov.pl).

Uwzględniając globalną wartość aktywów liczoną w mld zł, rozbieżności wydają się być jednak relatywnie niewielkie. W roku 2001 rezerwy były niższe od aktywów o 85,5 tys. zł (najwyższa rozbieżność w badanym okresie) a w 2015 r zaledwie o 22,2 tys. zł. W całym badanym okresie, rezerwy były niższe od aktywów o 36,7 tys. zł (wartość średnioroczna). Można zatem założyć, iż są to wartości pomijalne w skali całego rynku ubezpieczeń na życie.

¹ Informacje obejmujące interpretację zmian wartości aktywów zostały uzyskane przez autorów opracowania bezpośrednio z Departamentu Nadzoru Ubezpieczeniowego Komisji Nadzoru Finansowego w dniu 12.04.2016.

Autorzy opracowania zwrócili się do Komisji Nadzoru Finansowego z zapytaniem o przyczyny wymienionych rozbieżności. Odpowiedź okazała się być bardzo interesująca i prosta zarazem: „Opisana (...) różnica między poz. C Aktywów bilansu a poz. C.VIII Pasywów bilansu występuje w każdym okresie sprawozdawczym i dotyczy zakładu ubezpieczeń METLIFE TUnŻiR SA. Zakład wyjaśnił tę różnicę w informacji dodatkowej do sprawozdania (chodzi o specyficzne produkty o nazwie „Lokata” i „Nestor”) wskazując, że wynika ona z odmiennych zasad wyceny przyjętych dla aktywów i zobowiązań”².

Rysunek 5. Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe dla ubezpieczeń na życie jeżeli ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający (stan na koniec grudnia danego roku, w tys. zł) – lewa oś, dynamika rezerw techniczno-ubezpieczeniowych dla ubezpieczeń na życie jeżeli ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający (t/r) – prawa oś, w latach 2001–2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Biuletynów Rocznych KNF (www.knf.gov.pl).

Tak więc, w opinii KNF tylko jeden zakład ubezpieczeń „odpowiedzialny” jest za ww. rozbieżności. Wartości nominalne rezerw techniczno-ubezpieczeniowych dla ubezpieczeń na życie gdy ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający oraz ich dynamikę na przestrzeni badanego okresu przedstawiono na rysunku 5.

Uwagi końcowe

Przeprowadzone w niniejszym opracowaniu badania wykazały, iż ubezpieczenia na życie w których ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający odgrywają coraz ważniejszą rolę w rodzimym sektorze ubezpieczeń. Analiza wykazała, iż grupa produktów kwalifikowana w pozycji C aktywów bilansu już od 2010 roku obejmuje nie tylko ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym ale także obligacje i produkty strukturyzowane oraz

² Informacje obejmujące interpretację zmian wartości rezerw zostały uzyskane przez autorów opracowania bezpośrednio z Departamentu Nadzoru Ubezpieczeniowego Komisji Nadzoru Finansowego w dniu 12.04.2016 r.

poliso-lokaty. Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej w konsekwencji zmieniła formalnie zakres załącznika definiując na nowo grupę 3 Działu I, rozszerzając ją o wyżej wymienione produkty ubezpieczeniowo-inwestycyjne. Analiza parametrów bilansu zakładów ubezpieczeń obejmująca zarówno aktywa jak i rezerwy ubezpieczeń na życie jeżeli ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający wykazała znaczący wzrost ich wartości jak i wysoką dynamikę na przestrzeni badanego okresu lat 2001–2015. Podejmowane próby poprawienia wizerunku badanych produktów nadszarpniętego w oczach klientów licznymi skargami, reklamacjami i pozwami sądowymi powodowanymi nadmiernym poziomem kosztów, zaowocowały bardziej restrykcyjnym podejściem przepisów nowej Ustawy czy regulacji KNF. Winno to skutkować w kolejnych latach wzrostem zaufania klientów do tego rodzaju produktów finansowych.

Tym samym zainteresowanie ubezpieczeniami na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym oraz pozostałymi produktami ubezpieczeniowo-inwestycyjnymi powinno wzrastać w kolejnych latach. Jednym z czynników wzrostu popularności mogą być uwarunkowania demograficzne Polski. Niski współczynnik dzietności, ujemne saldo migracji oraz wydłużające się przeciętne trwanie życia, powodują, iż Polacy poszukują i będą poszukiwali różnych form zabezpieczenia emerytalnego. Jednakże aby ten wzrost nastąpił, produkty typu ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym powinny odpowiadać zapotrzebowaniu osób poszukujących rozwiązań długoterminowych i regularnie oszczędzających. Nowe regulacje zdają się wychodzić naprzeciw tym wyzwaniom i w opinii autorów mogą znacząco przyczynić się do dalszego rozwoju i wzrostu popularności badanej w niniejszym opracowaniu grupy produktów.

Literatura

- Biuletyny Roczne, Biuletyny Kwartalne KNF, 2001–2015, http://www.knf.gov.pl/opracowania/rynek_ubezpieczen/index.html.
- Munich Re Group – Corporate Communications (2000). *Unit – linked insurance – A general report*, Monachium.
- Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, Dz.U. poz. 1844.
- Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej, Dz.U. 2003 nr 124 poz. 1151.
- Raporty Rzecznika Ubezpieczonych w sprawie skarg w danym roku kalendarzowym, www.rzu.gov.pl.
- Rekomendacja dobrych praktyk informacyjnych dotyczących ubezpieczeń na życie związanych z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi z dnia 28 sierpnia 2013 r. (2013). Warszawa: Polska Izba Ubezpieczeń.
- Komisja Nadzoru Finansowego (2016a). *Rekomendacje dla zakładów ubezpieczeń dotyczące badania adekwatności produktu z dnia 22 marca 2016 roku*. Warszawa.
- Komisja Nadzoru Finansowego (2016b). *Rekomendacje dla zakładów ubezpieczeń dotyczące systemu zarządzania produktem z dnia 22 marca 2016 roku*. Warszawa.
- Uzasadnienie do Projektu ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (2015), wersja z dnia 27 maja 2015 roku. Warszawa: Ministerstwo Finansów.
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 roku o indywidualnych kontaktach emerytalnych oraz indywidualnych kontaktach zabezpieczenia emerytalnego.
- Urząd Komisji Nadzoru Finansowego (2015a). *Indywidualne Konta Emerytalne oraz Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego w 2014 roku*. Warszawa.
- Urząd Komisji Nadzoru Finansowego (2015b). *Pracownicze Programy Emerytalne w 2014 roku*. Warszawa.
- Uzasadnienie do projektu ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (2015), <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=3644>.

Urząd Komisji Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych (2005). *Rynek ubezpieczeń 2004*, http://www.knf.gov.pl/Images/rynek_ubezpz_2004_tem75-2280.pdf.

Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. 2012 poz. 361, z późn. zm. 15).
Szczepańska M. (2011). *Ubezpieczenie na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym*. Warszawa: Lex and Wolters Kluwer Business.

BALANCE SHEET PRESENTATION OF NET ASSETS AND PROVISIONS FOR LIFE ASSURANCE POLICIES WHERE THE INVESTMENT RISK IS BORNE BY THE POLICYHOLDERS

Abstract: *Purpose* – Retrospective analysis of balance sheet presentation of net assets and provisions for life assurance policies where the investment risk is borne by the policyholders in the years 2001–2015.

The balance sheet items of these name concern mainly life insurance with insurance capital fund as well as other investment insurance products, which popularity significantly increased in recent years.

Design/methodology/approach – Studies were carried out for the years 2001–2015 using the aggregated accounts of insurance companies prepared by the Polish Financial Supervision Authority. Discussion on the selected parameters of assets and liabilities of insurers was based mainly on methods: observation and analysis and logical design.

Findings – Studies have shown steady growth in the share of life insurance in the assets of the whole insurance sector, which was the result of higher asset growth in relation to Section II. In Section I identified dominant role of assets for life assurance policies where the investment risk is borne by the policyholders. Balance sheet parameters associated with this group of products were the subject of detailed studies described in the following sections of the paper.

Originality/value – This article is part of a wider project which is prepared by authors in the field of investment insurance products (especially: life insurance with insurance capital fund), covering the area of science and practice of this subject.

Keywords: net assets, provisions, balance sheet, life insurance, insurance investment funds.

Cytowanie

Pisarewicz P., Kowalczyk-Rólczyńska P. (2016). Bilansowe ujęcie aktywów netto i rezerw ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty (inwestycyjne) ponosi ubezpieczający. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 4 (82/2), 591–604. DOI: 10.18276/frfu.2016.4.82/2-52.